

Derleyen
AHMET BEKMEN
Siyaset Sosyolojisi

İletişim Yayınları 3461 • Araştırma-İnceleme Dizisi 589

ISBN-13: 978-975-05-3716-5

© 2024 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2024, İstanbul

EDITÖR Aybars Yanık

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Maksut Uzun

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Nebiye Çavuş

DİZİN Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyen
AHMET BEKMEN

Siyaset Sosyolojisi

Siyasallaşmanın Alanları,
Özneleri ve Araçları

Yazarlar

ELÇİN AKTOPRAK • HATİCE SENA ARICIOĞLU •
ŞENOL ARSLANTAŞ • TOYGAR SİNAN BAYKAN •
AHMET BEKMEN • HASRET DİKİCİ BİLGİN • AKSU
BORA • BARIŞ BÜYÜKOKUTAN • EMEK ÇAYLI •
Y. DOĞAN ÇETİNKAYA • MUSTAFA GÖRKEM DOĞAN
• FIRAT GENÇ • EMİR KURMUŞ • EYLEM ÖZDEMİR
• BARIŞ ALP ÖZDEN • GÜVEN GÜRKAN ÖZTAN •
PINAR UYAN-SEMERÇİ • BURCU ŞENTÜRK • ATEŞ
USLU • SİNAN YILDIRMAZ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	13
BİRİNCİ KISIM	
<i>Kuram ve Yaklaşımlar</i>	15
BİRİNCİ BÖLÜM	
İKTİDAR: TEMEL KONULAR VE YAKLAŞIMLAR	
AHMET BEKMEN	17
İktidarı kuramsallaştırmak	18
□ ONTOLOJİ VE EPİSTEMOLOJİ.....	18
İktidar, toplum analizi ve siyaset	23
<i>Seçkincilik</i>	23
<i>Çoğulculuk</i>	27
□ POLİARŞİ.....	28
<i>Sınıf temelli yaklaşımlar ve Marksizm</i>	30
Devlet	36
<i>Marksist yaklaşım</i>	37
<i>Weberyen yaklaşım</i>	39
Meşruiyet ve hegemonya	42
<i>Max Weber: Meşruiyet</i>	43
<i>Antonio Gramsci: Hegemonya</i>	47
□ ÖRNEK VAKA: TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLÂM'IN SINIFSAK DAYANAKLARI.....	52
İktidar ve özne	53
<i>Michel Foucault</i>	54
Sonuç	62

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ TOPLUMLARI İÇİN ELEŞTİREL DEĞERLENDİRMELER

EMİR KURMUŞ.....	65
Hızlanma	66
□ ÇOKLU-GÖREV.....	70
Risk	72
Gözetim	78
□ BIG DATA.....	82
Sonuç	85

İKİNCİ KISIM

<i>Siyasallaşmanın Alanları</i>	89
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMUSAL ALAN VE KAMUSALLIKLAR

GÜVEN GÜRKAN ÖZTAN.....	91
Sınıf, tarih ve kamusal alan	94
Kamusal alan-özel alan ayrımı ve toplumsal cinsiyet	97
Kent, mekân ve kamusal alan	101
□ TAKSİM MEYDANI.....	102
□ HAUSSMANN VE PARİS.....	104
Fiziki kamusal alanın ötesi:	
Online (çevrimiçi) kamusal alan tartışmaları	105
Bildiğimiz kamusal alanın sonu mu?	109

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VATANDAŞLIK

PINAR UYAN-SEMERCI.....	115
Vatandaşlık tanım(lar)ı: Kimler vatandaş?	116
□ HAYMATLOS.....	117
□ APARTHEID REJİMİ.....	118
Vatandaşlığın tarihsel gelişimi	119
□ OSMANLI'DAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE VATANDAŞLIK TANIMLARI.....	120
Birey mi toplum mu? İki farklı vatandaşlık anlayışı	121
Tüm vatandaşlar eşit mi? Haklara eşit erişebilir mi?	124
□ GEORGE FLOYD VAKASI.....	125
Çoklu krizler çağında vatandaşlığın sınırları	128
□ KOZMOPOLİTANİZM.....	130

BEŞİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİK

ELÇİN AKTOPRAK.....	135
□ KURAMSAL TARTIŞMALAR.....	136
Siyasal alanda milliyetçilik ve siyasal bir birim olarak ulus	138
□ ULUSUN EGEMENLİĞİ.....	139

Kültürel alanda milliyetçilik ve ulus inşa süreci	142
<i>Soy/kan bağı</i>	142
<i>Tarih</i>	143
□ SEÇİLMİŞ TRAVMA	144
<i>Dil</i>	145
<i>Toprak/Vatan</i>	146
<i>Din</i>	146
<i>Toplumsal cinsiyet</i>	148
<i>Semboller ve ritüeller</i>	149
Gündelik hayat, milliyetçilik ve ulus	150
Milliyetçiliğin vazgeçilmezi: Öteki	153

ALTINCI BÖLÜM

KÜLTÜR VE SİYASET

<i>BARIŞ BÜYÜKOKUTAN - HATİCE SENA ARICIOĞLU</i>	157
Toplumsal sınırların kültürde çizilmesi	158
□ <i>İNGİLİZ İŞÇİ SINIFININ OLUŞUMU</i> - E.P. THOMPSON	159
Siyasette kültür savaşları	163
Toplumsal hareketler ve sivil toplumun kültür girişimleri	166
Kültürün iç gerilimleri ve dönüşümü	169
□ DREYFUS OLAYI, YAHUDİ DÜŞMANLIĞI VE ADALET ARAYIŞI	170
Sonuç	171

YEDİNCİ BÖLÜM

MEDYA VE SİYASAL KATILIM

<i>EMEK ÇAYLI</i>	175
Kitle kültürü ve kültür endüstrisi	177
İdeoloji ve medya	182
Çevrimiçi mecralar, politik katılım, medya aktivizmi	188
□ METOO HAREKETİ	191
□ POST-TRUTH	193
Sonuç: Medya kozmopolisinde katılım, temsil ve ötesi	194

SEKİZİNCİ BÖLÜM

EDEBİYAT

<i>SİNAN YILDIRMAZ</i>	201
Edebiyattan önce: Ses, dil ve yazı	201
Edebiyat nedir?	203
□ EDEBİYAT VE BİÇİM	203
Roman, milliyetçilik ve kurgu edebiyatın gelişimi	205
□ ROMAN VE GERÇEKLIK	208
Edebî kanonun oluşumu	209
Toplumsal sınıflar ve edebiyat	211
□ ROMAN VE TOPLUMSAL KİMLİK	213
Toplumsal cinsiyet ve edebiyat	215
Bağlam merkezli metin analizi yöntemi	218

ÜÇÜNCÜ KISIM

Toplumsal Özneler ve Siyaset 225

DOKUZUNCU BÖLÜM

DEMOKRASİ

ATEŞ USLU - AHMET BEKMEN	227
Eşitlik talepleri olarak demokrasiden temsilî demokrasiye	228
<i>Demokrasiye karşı temsili rejim</i>	228
“Çoğunluğun tiranlığı” tartışmalarından genel oy hakkına dayalı seçimlere	229
□ ÇARTİZM	230
□ SÜFRAJİSTLER VE SÜFRAJETLER	231
Kitleler sahnede	232
“Parti demokrasisi”nin zaferi	232
Doğrudan demokrasi: Paris Komünü’nden konsey deneyimlerine	234
Demokrasinin ilk krizi: Faşizme giden yol	237
İkinci Dünya Savaşı sonrası: Demokrasinin yeniden tesisi	239
Demokrasinin istikrarsız yaygınlaşması	239
□ 1965 ENDONEZYA	240
Refah devleti ve demokrasi	241
Demokrasinin ikinci krizi: Demokratik dalga ve refah devletinin sınırları	243
Neoliberal düzen ve demokrasinin geri çekilişi	245
Demokrasinin üçüncü krizi: Popülizm ve sonrası	249

ONUNCU BÖLÜM

TOPLUMSAL HAREKETLER

Y. DOĞAN ÇETİNKAYA	255
Tanım	256
Kapitalizm ve modern toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı (1640-1850)	258
□ DEMOKRASİ VE TOPLUMSAL HAREKETLER	262
Birinci devrimler çağı ve toplumsal hareketler	263
□ DEVRİMCİLER VE ÖRGÜTLERİ	265
Toplumsal hareketler ve devrimler çağının zirvesi: 1848	265
Kitle siyaseti ve toplumsal hareketlerin örgütlü evresi (1850-1968)	267
Sermaye çağı ve işçi sınıfının dönüşümü	267
□ TOPLUMSAL HAREKETLER VE İŞÇİ SINIFI	268
Kitlesel örgütler: Sandık mücadelesi, grevler ve suikast	268
Paris Komünü ve özyönetimin yükselişi	269
İkinci devrimler çağı (1905-1922)	270
Kadınların toplumsal hareketi	273
Antikolonyal mücadeleler	274
1968	275
1968 sonrası çağdaş toplumsal hareketler	277
□ TOPLUMSAL HAREKETLERİN “YENİ”Sİ NEDEN YOKTUR?	277

ON BİRİNCİ BÖLÜM

ÖRGÜTLÜ EMEK

BARIŞ ALP ÖZDEN	283
İşçi sınıfı oluşumu ve siyasal yapılanma	284
□ ALMAN SOSYAL DEMOKRAT PARTİSİ	286
□ KORPORATİZM	287
Örgütlü işçi sınıfı ve demokratik refah kapitalizmi	288
<i>Türkiye’de işçi sınıfı ve refah devletinin özgün gelişimi</i>	292
□ İTHAL İKAMECI SANAYİLEŞME	295
Örgütlü emeğin krizi	296

ON İKİNCİ BÖLÜM

CİNSİYET REJİMİ

AKSU BORA	307
Cinsiyet rejimi mi, ataerki mi?	308
□ ATAERKİL PAZARLIK	309
“Kişisel olan, politiktir”	309
□ KUIR NEDİR?	312
<i>Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılık</i>	314
□ CEDAW: KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ	314
<i>Eşitlik ve adalet tartışması</i>	314
Cinsiyet rejimi nasıl işler?	316
<i>Cinsiyete dayalı işbölümü</i>	317
□ CAM TAVAN	318
<i>Cinsiyetçi ideoloji ve cinsel politika</i>	319
□ CİNSEL POLİTİKA	319
<i>Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve İstanbul Sözleşmesi</i>	321
□ İSTANBUL SÖZLEŞMESİ	322
Sonuç	323

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET

BURCU ŞENTÜRK	325
Toplumsal cinsiyet temelli toplumsal hareketler	327
<i>Kadınlar eşitlik istiyor: Birinci dalga feminizm</i>	327
□ SENECA FALLS KONVANSİYONU	328
<i>Özel olan politiktir: İkinci dalga feminizm</i>	329
□ KÜRTAJ HAKKININ YASALLAŞMASI	333
□ DEVRİMCİ MÜCADELEDE KADINLAR	334
<i>Kız kardeşlik (mi?): Üçüncü dalga feminizm</i>	335
Toplumsal cinsiyet ikiliğinin ötesi: LBGTİ+ hareketleri	338
Demokrasi ve feminist eleştiri	340

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KİMLİK SİYASETLERİ

EYLEM ÖZDEMİR.....	345
Kimlik politikasının iki farklı dönemi.....	346
<i>Kimlik politikasının gelişiminde ilk dönemeç: 1960'lar</i>	347
□ SİYAH FEMİNİSTLER VE KİMLİK POLİTİKASI.....	350
<i>Kimlik politikasının tarihinde ikinci dönemeç: 1990'lar</i>	353
□ GÖÇ POLİTİKALARI VE KİMLİK.....	358
Kimlik politikasının günümüzdeki önemli bağlamları:	
Kesişimsellik ve tanınma.....	361
□ KESİŞİMSELLİK.....	362
Değerlendirme.....	366

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

KENTSEL SİYASET

FIRAT GENÇ.....	369
Kentte siyaset/kentsel siyaset.....	370
Neoliberal küreselleşme ve kentsel siyasetin ölçekleri.....	373
Kentsel siyasetin öne çıkan temaları.....	375
<i>Kentsel ekonomiler ve yönetim</i>	375
□ DAVID HARVEY.....	376
<i>Eşitsizlikler, sosyal dışlanma ve kentsel ayrışma</i>	378
□ KENTSEL DÖNÜŞÜM.....	382
<i>Damgalama, güvenileştirme ve kimlikler</i>	384
□ SURIÇİ.....	387
Kentsel siyasetin imkânları ve kent hakkı.....	389

DÖRDÜNCÜ KISIM

Siyasetin Araçları

393

ON ALTINCI BÖLÜM

SİYASAL PARTİLER

ŞENOL ARSLANTAŞ.....	395
□ GIOVANNI SARTORI.....	396
Siyasi partilerin tarihsel oluşumu: Kötü ama gerekli mi?.....	398
Siyasi partilerin toplumsal kökenleri ve işlevleri.....	400
<i>Bölünme yaklaşımı</i>	400
<i>Siyasi partiler ve hegemonya</i>	404
Devlet, sivil toplum ve partiler: Parti modellerinin evrimi.....	407
Neoliberal çağda siyasi partiler:	
Krizler ve kurtuluş reçeteleri.....	412
□ PARTİ SİSTEMİ KURUMSALLAŞMASI.....	414
□ HAREKET PARTİLERİ.....	416

ON YEDİNCİ BÖLÜM

SİYASAL LİDERLİK

TOYGAR SİNAN BAYKAN	421
Liderlik olgusu: Temel dinamikler ve ayrımlar	422
Modernliğin arifesinde seçkinlerin siyaseti ve şahsi liderlik	424
□ KONVANSİYONEL ŞAHİŞÇİL LİDERLİĞİN İŞLEMSEL YÖNELİMİ: “TAMMANY MAKİNESİ” ÖRNEĞİ	426
Modern sosyal bölünme siyaseti ve partilerin yükselişi bağlamında liderlik	427
□ BATI AVRUPA’DA “TOPLUMSAL BÖLÜNME SİYASETİ”NİN DOĞUŞU: ULUSAL VE ENDÜSTRİYEL DEVRİM SÜREÇLERİ	427
Kitle partilerinde liderlik: “Oligarşinin tunç kanunu” ve sınırlanmış “şahsilik”	430
Siyasetin şahsileşmesi ve şahsi liderliğin (yeniden) yükselişi: Temel dinamikler ve nedenler	431
Şahsileşmiş liderliğin ve siyasetin temel nitelikleri	431
□ ŞAHİŞÇİL ULUSAL SİYASAL LİDERLİĞİN FARKLI BİÇİMLERİ VE “TEŞKİLATÇI” ŞAHİŞÇİLLİĞİN GÜCÜ: TRUMP, UZAN vs. ERDOĞAN, MODİ	433
Şahsileşmiş liderliği ve siyaseti yaratan koşullar	434
<i>Sosyal bölünme siyasetinin gerilemesi ve kartel sistemlerinin yükselişi</i>	434
<i>Kitle iletişiminin değişimi</i>	435
<i>Siyasetin uluslararasılaşması ve devlet idaresinin karmaşıklaşması</i>	436
□ SİYASETİN ŞAHSİLEŞMESİNİ HAZIRLAYAN KOŞULLAR VE SİYASETİN ŞAHSİLEŞMESİNİN TEMEL DİNAMİKLERİ	436
Batı dışı siyasal düzenler bağlamında şahsçil liderlik ve siyaset	437
Şahsi siyaset ve liderlik: Kural mı istisna mı, otoriter mi demokratik mi?	439

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

BASKI GRUPLARI VE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

MUSTAFA GÖRKEM DOĞAN	443
Baskı grupları	444
Baskı grupları ve yozlaşma	448
□ BASKI GRUPLARI VE YOZLAŞMA ÖRNEĞİ: ENRON	449
Sivil toplum kuruluşları	450
Meslek odaları	455
□ TÜRKİYE’DE MESLEK ODALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ	457

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

KLİYENTALİZM, PATRONAJ VE NEPOTİZM

HASRET DİKİCİ BİLGİN	461
Kliyalizm ve siyasal rejimler	464
Temsilî demokrasilerde kliyalizm	464
□ TERS HESAP SORULABİLİRLİK VEYA TERS YÜKÜMLÜLÜK	466
Otoriter ve karma rejimlerde kliyalizm	469

Kliyalentalizmin dinamikleri üzerine	473
□ DICK CHENEY VAKASI	475
Sonuç	477
YAZARLAR	481
DİZİN	487

GİRİŞ

Söylenegeldiği gibi, siyaset sosyolojisinin ayırt edici özelliği iktidar ilişkilerini toplumsal aktörler ve ilişkiler üzerinden ele almasıdır. “Siyasal alanın zaten ancak böyle anlaşılabilceğini” iddia eden yaklaşımlar açısından siyasetin bilimi ve sosyolojisi ayrımı oldukça şüphelidir. Sosyal bilimlerde farklı disiplinlerin inşası gerçekliği anlama çabasının gerektirdiği bir durum mudur, yoksa giderek derinleşen akademik işbölümünün dayattığı bir sonuç mudur? Tartışılabilir. “Biz tek bir bilim tanıyoruz. O da tarih bilimidir,” diyen 19. yüzyılın ustaları muhtemelen bugünkü akademik disiplin ayrımlarını oldukça faydasız bulurlardı.

Yine de siyasetin giderek *şeyleştiği*, kendinden mütevellit bir alan olarak görüldüğü, siyasal partilerin liderlerin gölgesinde kaldığı ve şahsileştiği bir dönemde, siyasal alanla toplumsal alan arasındaki ilişkiyi *yeniden* ele almak önemli. On seneye yakın bir süredir İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde yürütülmesini üstlendiğim siyaset sosyolojisi derslerinde bunun önemini her sene daha fazla anladım.

“Siyaset Sosyolojisi” gibi bir isim altında yayımlandığında o kitabın “genel bir ders kitabı” olması beklenir. Genelde öyle değildir. 1980, 1990 ve 2000’lerin başında yayımlanan siyaset sosyolojisi kitaplarına bakıldığında bu on yıllara denk düşen *zeitgeist*’lerden oldukça etkilendiklerini görürsünüz. Bu kitap için de bu söylenebilir. Elbette tümüyle değil, ama bazı bölümler içinde bulunduğumuz genel kriz ve belirsizlik döneminin *zeitgeist*’ini farklı şekillerde barındırıyor, hatta bunu anlamaya ve anlatmaya çalışıyor. Bu nedenle kitabın editörü olarak en büyük dileğim kitabın hızla eskimesi.

Kitabı derlerken esnek bir yapıda olmasına özen gösterdim. Siyaset sosyolojisi alanındaki temel konuları içeren bir ders kitabı olarak kullanılabilceği gibi,

çeşitli bölümleri itibarıyla ek kaynak işlevi de görebilir. Ve elbette sadece öğrenciye değil, genel okura hitap etmesini de istedim.

Tüm yazar arkadaşlarımla beraber öğrencilerimizin faydalanacağı bir işi ortaya koymuş olmayı ümit ediyorum.

AHMET BEKMEN
12 Mart 2024 / Kadıköy

BİRİNCİ KISIM

Kuram ve Yaklaşımlar

İKTİDAR: TEMEL KONULAR VE YAKLAŞIMLAR

AHMET BEKMEN

Siyasetle ilgili tüm alt disiplinlerde olduğu gibi, siyaset sosyolojisi açısından da iktidar esaslı bir inceleme alanıdır. Gündelik kullanımda daha çok “yürütme erki” ile özdeşleştirilen iktidar kavramı, siyaset sosyolojisi açısından toplumsal ilişkilere ve faillere odaklanmayı gerektirir. Böyle ele alındığında iktidar analizi kurumsal mekanizmaları olduğu kadar, toplumsal özneleri, bunlar arasındaki ilişkileri, bireysel öznellikleri şekillendiren ilişki ve mekanizmaları da kapsar hale gelir. Bu nedenle siyaset sosyolojisi sınıf, toplumsal cinsiyet, kimlik gibi toplumsal ve bireysel varoluşu oluşturan ilişkileri merkezine alır. Bu faillerin kendi aralarındaki ve siyasal kurumlarla bu failer arasındaki ilişkiler iktidar ve siyasetin kurucu unsurları haline gelir.

İktidarın nasıl işlediği, nasıl kurumsallaştığı, iktidara neden rıza gösterildiği gibi sorular siyasetle ilgili birçok çalışmanın konusu olmaya devam etmektedir. Böylesine geniş bir tartışma alanındaki tüm konu ve yaklaşımları ele alma iddiasında olmayan bu bölümde, iktidarı siyaset sosyolojisi perspektifinden ele alan bazı temel yaklaşımları beş alt başlık altında aktarmaya çalışacağız. Birinci kısımda iktidar konusuna yönelik yaklaşımları kuramsal olarak nasıl sınıflandırabileceğimize ve bununla ilgili bazı temel kavramlara odaklanacağız. İkinci Kısım’da iktidar ilişkilerini farklı toplumsal boyutlar üzerinden ele alan yaklaşımları ele alacağız. Böylelikle farklı toplum okumalarının nasıl farklı iktidar anlayışlarına yol açtığını göreceğiz. Üçüncü kısımda devlete, dördüncü kısımda da iktidarın toplumsal onay almasına (meşruiyet/rıza) yönelik tartışmaları Marksist ve Weberyen perspektifler üzerinden örnekleyeceğiz. Son kısımda ise iktidarın modern özneyi inşa eden boyutlarına, ağırlıklı olarak Foucault aracılığıyla bakmaya çalışacağız.

İktidarı kuramsallaştırmak

İktidarı kuramsallaştırmak, ontolojik ve epistemolojik tercihler eşliğinde, hangi eylem ve durumların iktidar kavramı altında ele alınabileceği, iktidarın nasıl işlediği, iktidarın faili ve bağlamı arasındaki ilişkinin ne olduğu gibi soruları ele almayı gerektirir. Bu alandaki en sistematik sınıflandırmalardan birini ortaya koyan Steven Lukes (2016), literatürde bir köşe taşı haline gelmiş olan *İktidar. Radikal Bir Görüş* isimli çalışmasında bu yaklaşımları tek, iki ve üç boyutlu olmak üzere üçe ayırmayı önerir. Tek boyutlu iktidar yaklaşımı siyasal karar alma mekanizmaları içerisinde gözlemlenebilir olan davranış, tutum ve süreçlere odaklanır. İktidar kullanımı bir çatışma ve uzlaşmazlık durumunda, yani karar alınması gereken bir durum ortaya çıktığında söz konusu olur. Bu durumda iktidar karar alma süreçleri içerisinde taraflardan birinin çıkar ve iradesinin diğerinin çıkar ve iradesine galebe çalması olarak anlaşılır. Başka bir deyişle, “A, B’nin başka koşullarda yapmayacağı bir şeyi B’ye yaptırabileceği ölçüde, B üzerinde iktidar sahibidir” (akt. Lukes, 2016: 32). Bu çatışma ve uzlaşmazlık süreçlerinde A da, B de kendi çıkarının bilincinde olan faillerdir; gözlemlenebilir tutum ve davranışları bu çıkarlar çerçevesinde belirginlik kazanır. İktidar, bu anlamda, çatışmanın taraflardan biri lehine veya bir uzlaşmayla sonuçlanan karar alma süreçlerinde ortaya çıkar. Örneklendirmek gerekirse, bir bölgedeki hava kirliliği konusunda çıkarları çatışma içerisinde olan sanayiciler ve çevre halkı o bölgenin yerel yönetim organında bir müzakere ve mücadele süreci yürütürler. Bu süreçteki iktidar analizi, tarafların gözlemlenebilir tutum ve davranışlarını esas alır, örneğin konuyla ilgili karar mercii olan yerel mecliste tarafların kararı etkilemek için neler yaptığını gözlemler ve kayıt altına alır. Tarafların çıkarlarını gerçekleştirebilme kapasitelerini gösteren, yani hangi tarafın galebe çaldığını ortaya koyan sonul karara odaklanır.

ONTOLOJİ VE EPİSTEMOLOJİ

Yunanca “varoluş” kelimesinden türeyen ontoloji varlığın doğasıyla ilgilenir. En geniş ontolojik soru bizim dışımızda ve bizim bilgimizden bağımsız gerçek bir dünyanın olup olmadığıdır. Araştırmacının dışında, maddi bir sosyal gerçekliğin olduğunu iddia eden yaklaşımlar, bu gerçekliğin bilgisine erişilebileceğine ve bu bilginin meseleye uygun yöntemle yaklaşan tüm araştırmacılar için aynı olacağını önerirler. Sosyal gerçekliğin inşa edildiğini, bu inşa dışında maddi bir sosyal dünya olmadığını savunan ontolojik pozisyonlar ise, gerçekliğin belirli bir bağlam içerisinde inşa edildiğini, değer ve yorum yüklü olduğunu, bu boyutların sosyal gerçekliğe içkin olduğunu önerirler. Ontolojik sorgulamalar sadece bununla kısıtlı değildir, araştırdığımız sosyal gerçekliğin yapısı ile de ilgili olabilir. Araştırmacının dışında, onun bilgisinden bağımsız bir sosyal gerçeklik varsa bu nasıl bir gerçekliktir? Örneğin, insanı harekete geçiren ihtiyaç ve motivasyonlar diğer insanlarla etkileşimden bağımsız olarak var mıdır? Yoksa tekil bireylerin ihtiyaç ve motivasyonlarını ortaya çıkaran toplumsal ilişkiler ve yapısal örüntüler midir? Toplumsal, politik düşünce ve hareketlerin gerçekliği tekil/atomik bir ya-

pıda mıdır, yoksa toplumsal ilişkiler içerisinde etkin olan yapılar üzerinden mi bir karakter kazanır?

Epistemoloji neyi bilebileceğimizle, dolayısıyla sosyal gerçekliğin bilgisinin nasıl bir karakterde olacağı ile ilgilenir. Bu alanda verilecek cevaplar ontolojik yaklaşımlarla da bağlantılı olacaktır. Örneğin, ontolojik olarak sosyal gerçekliğin bir sosyal inşa olduğunu kabul ediyorsak, bu durumda sosyal aktörlerin kendi eylemlerine atfettikleri anlamı yorumlamayı, yani yorumcu bir epistemolojik pozisyonu benimseyebiliriz. Bu durumda sosyal gerçekliğin bilgisinin anlam ve yorum temelli olduğunu önermiş oluruz. Eğer tam tersi bir şekilde, ontolojik olarak toplumsal olguların arasındaki ilişkileri nesnel bir şekilde inceleyebileceğimizi kabul ediyorsak, bu durumda bu gerçekliğin bilgisinin gözlemlenebilir, deneye tabi olabilir bir bilgi olduğunu iddia edebileceğimiz gibi (pozitivizm), objektif bilginin gözlemlenebilir olanla sınırlı olmadığını, kendilerini değil ama gözlemlenebilir etkilerini inceleyebileceğimiz yapısal ilişkilerin de sosyal gerçekliğin bir parçası olduğunu savunabiliriz (realizm). Böylelikle aynı ontolojik yaklaşımdan hareket eden, fakat toplumsal gerçekliğin bilgisinin karakteri konusunda ayrılan iki epistemolojik pozisyona ulaşmış oluruz.

İki boyutlu iktidar yaklaşımı iktidarın işlediği çerçeveyi biraz daha genişletir. Bu yaklaşımda gözlemlenebilir, açık karar alma süreçlerindeki tutum ve davranışların yanı sıra, taraflardan birinin karar alma süreçlerini şekillendirme kapasitesi de hesaba katılır. Yukarıdaki örnek üzerinden devam etmek gerekirse, sanayiciler ekonomik güçleriyle etki altında tuttıkları medya organlarında hava kirliliğinin kamuoyu gündemine taşınmasını engelleyebilirler (bilgi karartması); fon sağladıkları bilimsel araştırma kuruluşlarına baskı yaparak hava kirliliğinin abartılacak seviyede olmadığına dair “bilimsel” raporlar üretmek suretiyle kamuoyunu yanıltabilirler (manipülasyon); hava kirliliğine yol açan fabrikaları başka bölgelere taşıyarak çevre halkının bir kısmının işsiz kalmasına neden olabilirler (tehdit). Toplumsal taraflar arasındaki eşitsiz güç dağılımı, taraflardan birine bu türden uygulamalarla çatışma ve uzlaşmazlık sürecini şekillendirme kapasitesi vererek diğer tarafı kararsızlığa, yani çıkarı olduğu halde karar alma mekanizmalarına başvurmamaya, herhangi bir karar alma sürecini işletmeye yöneltebilir. İki boyutlu iktidar yaklaşımı, taraflardan birinde kararsızlık üreten bu kapasiteleri de iktidarın bir boyutu olarak ele alır ve böylelikle iktidar analizini ilkinde göre derinleştirir. Artık iktidar analizi sadece gözlemlenebilir, takip edilebilir süreçlerle kısıtlı değildir.

İlk iki yaklaşımın ortak noktası, iktidarın ancak taraflar arasındaki çatışma veya uzlaşmazlık durumlarında ortaya çıkabileceğini öne sürmeleridir. Lukes'un kendi pozisyonunu tarif etmek için kullandığı üç boyutlu radikal yaklaşım ise tam da bu noktada, yani gözlemlenebilir bir çıkar çatışmasının, uzlaşmazlığın olmadığı durumlarda da iktidar ilişkilerinin söz konusu olabileceği önermesiyle ayrışır. Buna göre iktidar sadece açık karar alma süreçlerinde ya da taraflardan birinin diğerinin karar verme kapasitesini olumsuz yönde etkilemesi üzerinden işlemez. Toplumsal ilişkilerin normal akış süreçleri de iktidar ilişkileri-